

7. Марченко О.Ю. Креативна валеологія. Концепція і педагогічна технологія формування студентів як будівничих власного здоров'я: навч. посіб. / О.Ю. Марченко, В.В. Приходько, В.В. Малий. – Полтава: РВВ ПУЕТ, 2011. – 251 с.

8. Вілянський В.М. Управління власним здоров'ям (в аспекті непрофесійної фізкультурної освіти): навч. посіб. / В.М. Вілянський, В.В. Приходько, С.А. Чернігівська. – Дніпропетровськ: НГУ, 2012. – 124 с.

8. Реформа фізичного виховання бакалаврів у вітчизняній вищій школі (компетентнісний підхід): монографія / [Приходько В.В., Салов В.О., Чернігівська С.А., Вілянський В.М.]. – Дніпропетровськ: НГУ, 2016. – 322 с.

10. Фуко М. Герменевтика суб'єкта / СОЦИО-ЛОГОС [пер. с англ., нем., франц.]: сост., общ. ред. и предисл. В.В. Винокурова, А.Ф. Филиппова. – М.: Прогресс, 1991. – С. 284-311.

УДК 32.019.5

В'ячеслав В'ячеславович Шинкаренко,

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри філософії і педагогіки

Державного ВНЗ

«Національний гірничий університет»

ФІЛОСОФСЬКІ ТА ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ

Актуальною з точки зору визначення завдань на тривалу перспективу слід вважати державну цільову програму з національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016-2020 р.р., затверджену Указом Президента України у жовтні 2015 року. Важливо складовою цього документу стала розроблена «Програма українського патріотичного виховання дітей та учнівської молоді» (І. Бех, К. Чорна). Дане питання стало предметом досліджень В. Андрущенко, О. Савченко, М. Боришевського, О. Колодія, П. Кононенка. Філософсько-світоглядні передумови розвитку національно-патріотичного виховання знайшли відображення в працях В. Кульчицького, К. Левківського, Л. Медвідь, Ю. Руденка, В. Скуратівського.

Проблема патріотичного виховання завжди займала одне з провідних місць у вітчизняній педагогічній та філософській думці. У

сучасній літературі патріотичне виховання трактується як виховання, що формує усвідомлення своєї причетності до історії, традицій, культури свого народу, любов до своєї Батьківщини, вболівання за долю свого народу, його майбутнє.

У філософському словнику патріотичне виховання розглядається як виховання, змістом якого є любов до Вітчизни, відданість, гордість за її минуле й сучасне прагнення захищати інтереси Батьківщини. Це визначення актуалізує рол патріотичного виховання, оскільки саме через активну діяльність людини на користь суспільства виявляються її справжні почуття [1, с. 75].

На нашу думку основою цього тлумачення є емоційно-чуттєва сторона поняття, що виявляється через ставлення людини до навколишнього світу. Життя людини в суспільстві завжди пов'язане з діяльністю, нормами поведінки, взаємовідносинами між людьми.

Першооснови патріотичного виховання були закладені в народній педагогіці, значення якої висвітлюється в роботах О. Любара, В. Мацюка, В. Пугача, М. Стельмаховича, Д. Федоренка. Вони висвітлювали ідеал давньо-руської епохи, складовою частиною якого виступає патріотичне виховання.

Сучасні вчені педагоги також займаються визначенням понять «патріотизм», «патріотичне виховання». Дослідження проблеми патріотичного виховання школярів ґрунтується на фундаментальних працях у галузі національної системи виховання, концептуальних положеннях національної освіти та виховання А. Алексюк, І. Бех, О. Вишневський, Т. Усатенко.

У монографічних дослідженнях також відзначається прагнення авторів дати визначення патріотизму та патріотичному вихованню з загально-філософських позицій.

П. Рогачов і М. Свердлін в роботі «Патріотизм і суспільний прогрес» зазначають: «Патріотизм, почуття любові до Батьківщини, втілений у служінні її інтересам, займає важливе місце в системі рушійних сил розвитку суспільства ... Справжній патріотизм означає не просто почуття любові до Батьківщини, він є насамперед висока свідомість цивільної відповідальності за долю

Батьківщини, глибоке переконання виховувати у собі необхідність підпорядковувати інтереси кожного інтересам всіх» [2, с. 270].

Проте недостатньо розглядати патріотизм тільки як суспільно-історичне явище, обумовлене певними соціальнополітичними та економічними характеристиками конкретного суспільства. Не можна заперечувати й існування «природних» основ патріотизму, які формуються певною мірою незалежно від вищезазначених факторів і характеризують певні пласти духовного життя людини: прихильність до рідної землі, любов до рідної мови, свого народу, повагу до традицій і звичаїв тощо. Природно, що не можна ототожнювати це з вродженими властивостями психіки, але і не враховувати цей фактор при формуванні патріотичної виховної системи неможливо.

Як показує аналіз філософських праць, частина вчених розглядали патріотизм у виховній роботі як особливий моральний або політичний принцип (М. Бабінов, В. Курков), інші як вище морально-політичне почуття (Н. Матюшкін, М. Мітін, А. Чопоров та ін.)

Отже, аналіз історико-філософського аспекту патріотизму у виховній роботі з молоддю дає підставу розглядати його як суспільно-історичне явище, обумовлене соціально-політичними, економічними характеристиками конкретного суспільства і наявністю «природних» основ, що відображають прихильність людини до рідної землі.

Сучасна українська філософія освіти, наголошує: по-перше, у вихованні на почуття гідності за свій народ; по-друге, у вивченні історії рідного краю, як шляху до розвитку патріотичних почуттів, любові до Вітчизни; по-третє, у самопізнанні, яке сприяє розвитку моральних, розумових, патріотичних й духовних начал особистості; по-четверте, у любові і шані до сім'ї та родини, як найвпливовіших осередків виховання патріотизму та національного єднання. На нашу думку завтрашній день України залежить від того, наскільки вивіреними і далекоглядними будуть прийняті сьогодні заходи для виховання патріотизму підростаючого покоління.

Як бачимо, сучасний стан розвитку світової цивілізації, тенденції якого показані в працях українських філософів ХХ століття, стимулює процес відродження та становлення української нації, а відповідно й потреби патріотичного виховання як чинника пізнання і самопізнання української нації, виховання української молоді.

Таким чином, в умовах сучасного розвитку знань і технологій, національно-патріотичне виховання потребує філософсько-світоглядного осмислення культурної спадщини, культурно-морального насичення патріотичної виховної системи. Сучасна педагогічна наука безперервно повинна еволюціонувати, набувати все глибшого національного змісту і характеру, творчо використовуючи кращі досягнення інших народів.

У сучасній педагогічній літературі виділяють щонайменше три різновиди патріотизму.

1. Етнічний патріотизм, що ґрунтується на почутті власної причетності до свого народу, на любові до рідної мови, культури, до власної історії тощо. Цей термін уперше використав відомий сучасний вчений-психолог І. Кон, який писав, що «...етнопатріотизм пов'язаний з утвердженням конкретизованих, спрощених образів свого народу, як правило, наділених позитивними рисами» [3, с.57].

Більш детально розглядає етнопатріотизм соціолог Т. Ісламшина. Вона визначає його як почуття внутрішнього духовного зв'язку зі своїм народом, поваги до «своїх» етнічних цінностей. На її думку патріотизм зумовлений природою як відчуття видової ознаки народу, є природженим і розвивається повноцінно, якщо дитина зростає у національно зорієнтованій сім'ї, навчається в українському дитячому садку, а потім в українській школі. При цьому великого значення надається вивченню історії українського народу, рідної мови та літератури, українського мистецтва, народних звичаїв, традицій.

2. Територіальний патріотизм базується на любові до того місця на землі (до місцевості, ландшафту, клімату тощо), де людина народилася.

3. Державний патріотизм ґрунтується на остаточній меті нації – побудові власної держави, державному самовизначенні, державницькому світогляді та державницькому почутті; це вищий патріотизм, який базується на державній ідеології та пов'язаний з почуттям громадянськості [3, с. 98].

Таким чином патріотичні почуття українського народу є емоційним аспектом національного державницького світогляду, що включає почуття належності до України, її історії, віру в майбутнє своєї держави. Найвищою формою патріотизму виступає почуття любові до Батьківщини, готовність терпіти муки й навіть іти на смерть заради неї.

Проаналізувавши філософську, психолого-педагогічну та соціологічну літературу сформулюємо власне узагальнене визначення поняття патріотизм. Патріотизм – це духовно-моральний принцип життєдіяльності особистості, який характеризується відповідальним ставленням людини до рідного краю, до Батьківщини, до народу, це активна праця на благо Вітчизни, примноження її багатств, розбудова науки та культури, захист свободи та честі своєї держави. Патріотичне виховання – це виховання, яке передбачає виховання патріотичних почуттів, означає вироблення високого ідеалу служіння народові, готовності у будь-який час стати на захист Батьківщини, вивчати бойові традиції та героїчні сторінки українського народу, його Збройних Сил.

Аналіз літератури радянського періоду з проблем патріотичного виховання показав, що об'єктом патріотичних почуттів була багатонаціональна та єдина соціалістична батьківщина. Інколи вона підмінювалася рідними місцями, природою, а інколи в поняття батьківщини включалися соціалістична держава, радянський суспільний і державний устрій, комуністична партія.

Серед класиків педагогічної науки до проблем патріотичного виховання зверталися Г. Ващенко, О. Духнович, А. Макаренко, О. Огієнко, С. Русова, Г. Сковорода, В. Сухомлинський, К. Ушинський, Я. Чепіга та інші видатні вчені.

У своїх працях і наукових розробках вони висвітлювали актуальні для свого часу проблеми розвитку патріотичних почуттів як складової частини національної системи виховання, висували ідею виховання «свідомого» громадянина, патріота своєї Батьківщини.

Ми також впевнені, що системними складовими національно-патріотичного виховання мають стати громадсько-патріотичне, військово-патріотичне та духовно-моральне виховання, що сприятиме утвердженню в свідомості і почуттях особистості патріотичних цінностей, переконань і поваги до культурного та історичного минулого України.

Історико-філософський аспект проблеми українського патріотизму передбачає розгляд його як суспільно-історичного явища, обумовленого соціально-політичними, економічними та етнокультурними характеристиками конкретного етапу розвитку держави. Зауважимо, що на проблему національно-патріотичного виховання і його ролі у формуванні світоглядних орієнтирів різних суспільних груп, населення певних територій, окремих громадян звертало увагу багато українських мислителів різних поколінь та поглядів [4, с. 76].

Для прикладу, у своїх філософських та літературних творах Г. Сковорода розглядає одвічну екзистенційну проблему людини – сенс її існування. Хоча його світоглядні позиції мають чітко визначений ліберальнорелігійний характер, в своїх міркуваннях про віру, любов, мораль, щастя філософ вказує на необхідність формування власного (українського) «Я» на основі пізнання свого народу й самого себе.

«Кожний повинен знати свій народ, – говорив Сковорода, – а в народі пізнати себе. Якщо ти українець, то будь ним. Чи француз? Будь французом. Чи татарин? Будь татариним. Все добре на своєму місці і в своїй мірі, і все прекрасно, що чисте, природне, тобто не фальшиве» [5, с. 329].

Тарас Шевченко гостро критикував псевдопатріотів, які «деруть шкуру з власного народу і п'ють його соки», прикриваючись нібито любов'ю до людей і турботою про їх благо. Він усю свою творчість

присвятив проблемам формування національної самосвідомості, народній боротьбі за волю й свободу. Філософія Шевченка одночасно глибоко індивідуальна та загальнонародна – «любіть Україну, як матір». Саме з патріотичної любові до рідної землі виникає шевченківська ідея пробудження людської гідності, смутку-жалю зневіреного, занапащеного життя, сили протесту і бунтарства. Важко навіть назвати іншого українця, для котрого ця любов була б такою абсолютною, вселенською, непорівнянною ні з чим суцям: «Я так її, я так люблю Мою Україну убогу, що прокляну Святого Бога, за неї душу погублю!».

Відомо, скільки безглуздих дискусій викликали й досі викликають ці слова і в ортодоксів віри, і в атеїстів, але так сильно про витоки, суть і зміст національної ідеї – любові до своєї Вітчизни, і не просто любові, а й уболівання за її долю, – ніхто інший ще не сказав.

Філософія Івана Франка – це заповідь любові до Батьківщини й до людства. Він писав: «від свого імені і імені своїх однокумців, що якщо б прийшлося віддати життя в обороні високих принципів людськості, в обороні свободи і добра народу, ми ані на хвилину не завагаємось се вчинити». Він зауважував, що виховувати патріотизм необхідно у молоді, щоб вона прагнула до набуття «всякого знання теоретичного, повинна, як ті пчоли літати по всіх нивах людської освіти і культури, збираючи все, що піднімається і окрилює людський ум.

Про суть і значення освіти в національно-патріотичному вихованні І. Франко писав: «Нині не ті часи, щоб ми з своїм народом могли відгородитись від Європи китайським муром». Цим самим він стверджує ідею «європейської традиції» на українських землях, де прагнення до демократії та ліберальних свобод було історично зумовлене [6, с. 106].

У кінці XVI і на початку XVII ст. в Україні була сформована нова філософсько-світоглядна позиція щодо патріотичного виховання, яка пов'язана з виникненням і розвитком релігійно-

національних організацій – братств. Братства були виразниками національного протесту українського народу проти політики національного і релігійного пригноблення українців з боку польсько-шляхетських правлячих кіл та католицької церкви. Найвпливовішими в Україні були Львівське і Київське братства, а створені братствами школи проводили широку патріотично-виховну роботу та культурно-просвітницьку діяльність. Антицерковна, реформаційна за своєю суттю спрямованість патріотичної ідеології та суспільно-політичної.

Тож можна зробити висновок, що формування патріотизму здійснюється відповідно до розвитку історичних, культурних, моральних, ідеологічних і життєвих цінностей. Будь яке суспільство формує структуру суспільних відносин, обирає систему матеріальних та духовних цінностей, за допомогою яких і регулює ці відносини, впливає на громадян в процесі їх виховання.

Саме тому зусилля педагогів повинні бути спрямовані на утвердження в Україні патріотизму, посилення моральної складової в загальній системі формування у молоді національної гідності, готовності до виконання громадянських та конституційних обов'язків, особистісних рис громадянина Української держави, успадкування духовних надбань українського народу, досягнення високої культури взаємин, набуття соціального досвіду, фізичної досконалості, художньо-естетичної, інтелектуальної, правової, трудової, екологічної культури.

Література:

1. Короткий словник з філософії / За заг. ред. І. Блауберзі, І. Пантіна. – 4-е вид. – М.: Политиздат, 1982. – 431 с.
2. Рогачов П. Патріотизм і суспільний прогрес / П. Рогачов, М. Свердлін. – М.: Политиздат, 1974. – 280 с.
3. Русецький А. Мистецтво та патріотичне виховання / А. Русецький // Художня культура і розвиток особистості. – М.: Думка, 1978. – С. 43-104.
4. Філософія: Навч. посіб. / І. Надольний і ін. – К.: Вікар, 1997. – 584 с.
5. Сковорода Г. Вірші, пісні, байки, діалоги, трактати, притчі, прозові переклади, листи / Г. Сковорода. – К.: Наукова думка, 1983. – 261 с.
6. Франко І. Одвертий лист до галицької української молоді. Зібрання творів: У 50 т.– Київ, Наукова думка, 1986.– Т. 45. Філософські праці.– 409 с.